

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)

МАТВЄЄВ Петро Сергійович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

УДК 346.5

Стаття посвячена определению инновационной политике и ее влиянию на управление экономикой в современных условиях. Проведен анализ экономического пути развития в контексте инновационных правоотношений.

Ключові слова: інноваційна економіка, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, інноваційне підприємство, господарська діяльність.

Динаміка розвитку світової економіки, яка спостерігається останніми роками, свідчить про те, що серед основних чинників конкурентоспроможності країн визначальним є впровадження ефективних механізмів інноваційної політики, які забезпечують конкурентоспроможність економіки. У більшості держав, що пов'язують майбутній економічний розвиток із здобутками науки та активними інноваційними процесами, вже розроблено документи, що визначають концептуальне та стратегічне бачення перспектив інноваційного розвитку економіки, формування національної інноваційної системи. Такий документ уперше було розроблено у США, його мають Великобританія, Франція, Німеччина, інші країни ЄС, а також Росія, Білорусь, Казахстан тощо.

Світовий досвід переконливо доводить, що ключова роль у забезпеченні умов інноваційного розвитку, формуванні національної інноваційної системи належить державі, яка встановлює стратегічні цілі, забезпечує ресурсну підтримку, зокрема бюджетне фінансування, податкове стимулювання, кредитування тощо. Особливого значення у

процесах функціонування національної інноваційної системи набуває організація та стимулювання процесів оновлення технологій, передачі наукових розробок із сфери знань у виробничу сферу, що досягається за допомогою розвитку системи освіти, ринку інтелектуальної власності, створення інноваційної інфраструктури, фінансового та податкового стимулювання науково-технічної діяльності тощо [1].

Згідно із законом України «Про інноваційну діяльність», головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку і використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентноздатної продукції [2].

Виходячи з цього можна зробити висновок, що державна інноваційна політика – це інструмент реалізації інноваційної моделі розвитку країни, а також складова частина загальної політики держави, яка має гармонійно перетинається з інноваційною політикою технологічно розвинених країн. Саме державна інноваційна політика має стати інструментом забезпечення сталого розвитку України, тобто збалансованого розвитку економічної, соціальної та екологічної складової суспільного устрою.

Аналізуючи проблеми впровадження і виконання державних цільових програм в

інноваційній сфері, учасники парламентських слухань, зокрема, зазначили, що в Україні наявні наступні недоліки в правовому полі:

- неузгодженість законодавства в інноваційній сфері насамперед з корпоративним, інвестиційним, податковим, соціальним законодавством, невідповідність норм підзаконних актів прогресивним нормам чинних законів, що не забезпечує практичне ввєдження останніх у дію;

- непослідовність дій держави щодо законодавчої підтримки суб'єктів інноваційної діяльності;

- неефективність механізмів правового захисту інтелектуальної власності;

- поширення при прийнятті законів про державний бюджет на поточний або наступний роки практики ігнорування чинних норм законодавства та призупинення дії статей законів, які стосуються фінансової підтримки інноваційної діяльності (у тому числі окремих положень законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3], «Про інноваційну діяльність» [2], «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [4] тощо), що безумовно має наслідком перелік економічних негараздів, а саме:

- значне зниження інноваційної активності підприємств та загальне погіршення інноваційної культури суспільства;

- відсутність належної системи прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку;

Так, можна констатувати, що інноваційний розвиток в Україні стримують, зокрема, такі системні чинники:

- відсутність прийнятих на довгостроковий період стратегій сталого соціально-економічного, науково-технологічного, інноваційного розвитку країни та пов'язаної з ними послідовної зовнішньої і внутрішньої економічної політики;

- незавершеність процесів перерозподілу власності: набуття власності шляхом приватизації домінує над іншими можливими економічними механізмами, у тому числі тими, що пов'язані з капіталізацією одержаного прибутку;

- сформованість світового ринку високотехнологічних товарів і послуг, на якому

Україна як суб'єкт не в змозі забезпечити належним чином свою присутність;

- переважання галузевого принципу в управлінні інноваційною сферою над загальнодержавним.

Таким чином, поточна ситуація в інноваційній сфері робить нагальною розробку такої державної політики, яка забезпечувала б розширене відтворення об'єктної бази інноваційної діяльності та незворотний вплив інновацій на прискорений економічний розвиток країни [5].

Підхід до вирішення вищезазначеного може знаходитись в площині порівняльно-правового аналізу нормативно-правових актів, що визначають інноваційну політику держави взагалі із спробою надати оцінку їх дієвості, а також з деякими прикладами вирішення подібних ситуацій в інших країнах.

В преамбулі Закону України «Про інноваційну діяльність» наголошується: «Закон визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом». Так, згідно із цим Законом державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних [2].

Визначаючи поняття «інновації», «інноваційна діяльність», «інноваційний продукт», «інноваційна продукція», «інноваційний проект», «пріоритетний інноваційний проект», «інноваційне підприємство», «інноваційна інфраструктура», «об'єкти інноваційної діяльності», «суб'єкти інноваційної діяльності», видах і джерелах фінансової підтримки інноваційної діяльності, Закон України «Про інноваційну діяльність» наголошує на меті і принципах державної інноваційної політики а саме: головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних,

енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції; основними принципами державної інноваційної політики є: орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України; визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері; здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності [2].

В свою чергу, державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється, зокрема через діяльність державної інноваційної фінансово-кредитної установи, яка підпорядковується центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, і діє на основі Положення (Статуту), що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Щодо зазначеного, цікавим є досвід Австралії, де задля моніторингу інноваційних галузей при Уряді Австралії (Міністерстві інновацій, промисловості, науки і досліджень), відповідно до їх кількості, створюються галузеві інноваційні ради (ГПР), до яких входять представники ділових кіл, профспілок та професійних організацій, наукових, науководослідних і державних федеральних і місцевих установ. Одночасно з виконанням консультативної функції ГПР є одним з механізмів ведення діалогу із зацікавленими учасниками інноваційної сфери

з метою її постійного розвитку і вдосконалення. Кількість ГПРів та їх членів визначає Міністр інновацій, промисловості, науки і досліджень Австралії відповідно до потреб промисловості та уряду, економічних та соціальних пріоритетів.

Не можна оставити поза увагою Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [6] де у сттті 6 визначаються завдання та повноваження уповноваженого органу з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, а саме: забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій є забезпечення формування державної політики для виконання покладених на нього завдань. При цьому, основною метою державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій є забезпечення розвитку національного промислового і науково-технічного потенціалу, його ефективне використання для виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та забезпечення технологічності виробництва вітчизняної продукції з урахуванням світового досвіду, можливих соціально-економічних, технологічних і екологічних наслідків від застосування технологій та їх складових, сприяння розвитку виробництва, в якому використовуються новітні вітчизняні технології та їх складові.

Подібні в організаційно-правовому навантаженні положення має Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», який [7] визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх реалізації в Україні. Метою зазначеного закону є забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Підготовка пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів та їх прогнозно-аналітичне обґрунтування здійснюються в рамках державних цільових програм

прогнозування науково-технічного та інноваційного розвитку України, що розробляються згідно із законами України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [8] та «Про державні цільові програми» [9]. Підготовка зазначених пропозицій здійснюється із залученням Національної академії наук України, національних галузевих академій наук України, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів. Стратегічними пріоритетними напрямками на 2011-2021 роки є:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

На жаль, не можна не звернути увагу на певні упущення з боку законодавця, а саме на те, що законодавством України, на відміну від більшості країн світу, не передбачено стимулювання залучення у науково-технічну та інноваційну сфери позабюджетних коштів. Не стимулюються витрати промисловості на наукові дослідження і розробки, а також інвестиції в інноваційну сферу з боку банків та інших інвесторів.

На жаль доводиться констатувати і той факт, що Міністерство освіти і науки України не повною мірою забезпечує виконання покладених на нього функцій головного органу з питань формування та реалізації інноваційної політики в Україні, зокрема не запроваджено дієвого моніторингу та системи

звітності щодо виконання суб'єктами підприємницької діяльності, крім технопарків, інноваційних проектів, відсутні фінансові важелі впливу на інноваційні процеси. На жаль, не знаходимо підтвердження і щодо системного виконання Указу Президента, щодо необхідності під час розроблення проектів законів про Державний бюджет України спрямування не менш як 10 відсотків коштів, отриманих від приватизації державного майна, на фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави (далі – підприємства) [10].

Розглядаючи законодавчі акти різних країн про науково-технічну і інвестиційну політику, по трансферу технологій, торгівлі і державному бюджету, можна зазначити, що всі згадані документи в країнах з розвиненою економікою спрямовані на активну мобілізацію державного управлінського апарату в просуванні інноваційної політики із залученням усіх академічних і вузівських учених, талановитої молоді до НДДКР, патентно-ліцензійної діяльності, а промисловості і малого бізнесу – до активного впровадження національних наукових розробок і їх комерціалізації, використовуючи маркетинг і механізми торгівлі. [11; с. 85].

Не можна не погодитись і з рекомендаціями, що ініціювалися у дисертаційному дослідженні «Державна політика розвитку інноваційної діяльності в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління Груба Г.І., щодо запропоновання оптимальних інструментів державного регулювання інноваційних процесів за принципом субсидіарності з метою координації державного, регіонального і місцевого рівнів реалізації інноваційної політики: правове регулювання, що детермінує економічну поведінку суб'єктів інноваційного процесу; податкове стимулювання інноваційної активності; державні гарантії й страхове забезпечення інноваційних проектів; стимулювання інноваційного підприємництва [12].

Так, не викликає жодних сумнівів, що правове регулювання інноваційних правовідносин потребує вдосконалення. Але, чи можна визнати доцільним прийняття Інно-

ваційного кодексу? Ця ідея не є новою, вона перманентно висувається в тих чи інших колах. Кодекс – це спосіб впорядкування, систематизації законодавства. Сьогодні масиву інноваційного законодавства як такого не існує, а спеціальний Закон «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», який сам потребує суттєвих змін як організаційно-правової форми технопарків, так і умов функціонування спецрежиму, є Закон «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності» [7], що носить декларативний характер [13; с. 84]. Держава сьогодні не виконує свою стимулюючу роль у напрямку впровадження інновацій. Як результат, багато суб'єктів інноваційної діяльності припинили свою діяльність. Нещодавно прийнятий Бюджетний кодекс не містить заходів щодо стимулювання інновацій, навіть поняття «інновація» відсутнє. Таким чином, потрібний рішучий перегляд поглядів на роль науки і техніки в українському суспільстві. Перетворення науково-інноваційного сектору країни повинні ґрунтуватися на чіткому баченні національних цілей соціально-економічного розвитку та орієнтуватися на коротко-, середньо- і довгострокові пріоритети розвитку [14; с. 96].

Викладені нижче положення були відібрані з висновків і рекомендацій, прийнятих учасниками Міжнародного симпозіуму з інноваційної політики та законодавства в Європейському союзі та Україні, а саме:

- розробити принципово нові нормативно-правові документи, що регулюють науково-інноваційну діяльність...;

- розглянути можливість прийняття законів (на зразок американських законів Бея-Доуля і Стівенсона-Уайдлера) про умови передачі в промисловість для комерційного використання розробок інститутів, виконаних за фінансової підтримки держави;

- податковому кодексі України (ПКУ) розширити перелік податкових пільг щодо пріоритетних видів науково-виробничої діяльності з урахуванням міжнародного досвіду;

- впровадити в ПКУ диференційовані амортизаційні відрахування з метою накопичення амортизаційних фондів, як цільового джерела інвестицій в нові технології та інновацій;

- поліпшити структуру державної підтримки підприємств України в частині збільшення фінансування на наукові дослідження і розвиток у МСП і довести їх частини до рівня 2008 року (а саме 1,41 % і 0,33 % відповідно). [14; с. 98]

Стосовно Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» є думка, що замість встановлення конкретних пріоритетних напрямків проект закону знов визначає зобов'язання держави підтримувати науку, що вже визначено Конституцією України (стаття 54 параграф 30 та Законом України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (стаття 31 та 34). Такі пріоритети нічого не змінюють і нікого не зобов'язують до жодних дій [15; с. 55].

Все вищезазначене дозволяє надійти висновку про те, що виділяючи такі типи державної інноваційної політики як: технологічний поштовх, ринкова орієнтація, соціальна орієнтація та зміна економічної структури господарського механізму – доречно наголосити на тому, що інноваційна політика має формуватися на підставі таких принципів, як ініціативність, прецизійність, інтерактивність, об'єктивізація та гармонійності (з інноваційною політикою ЄС та співпраці з країнами СНД).

Виокремлюючи наступні моделі інноваційних політик такі як: стратегії «перенесення» (державна інноваційна політика націлена на використання механізмів залучення зарубіжних інновацій, їх адаптацію та на цій підставі формування національного інноваційного потенціалу); стратегії «запозичення» (державна інноваційна політика передбачає створення умов для використання зарубіжних інновацій в економічній діяльності); стратегії «нарощування» (визначальним принципом державного регулювання є генерування національних інновацій з обмеженим використанням інших джерел розвитку) [16; с. 16] та враховуючи особливості впровадження в Україні державних інноваційних програм і їх ефективності, характерним для нас має бути створення самостійної моделі, у зв'язку з чим принципово змінюється ставлення до темпів, концепції основних напрямів науково-технічного та

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена визначенню інноваційної політики і її впливу на управління економікою в сучасних умовах. Проведений аналіз економічного шляху розвитку в контексті інноваційних правовідносин.

SUMMARY

The article is devoted to the definition of innovation policy and its impact on economic governance in the modern world. The analysis of economic development in the context of innovative legal relationship is conducted.

державного регулювання інноваційних процесів в першу чергу, їх зростаючим значенням для економіки та суспільства в цілому.

Таким чином, інноваційна модель розвитку може бути реалізована лише за умови ефективної державної інноваційної політики.

Література

1. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – N 11. – ст. 72.

2. Закон України «Про інноваційну діяльність» Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – N 36. – ст. 266.

3. Закон України «Про наукову і науково-технологічну діяльність» від 13.12.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/law/98_nauk.html.

4. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 11. – ст. 72

6. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 45. – ст. 434.

7. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст. 166.

8. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>.

9. Закон України «Про державні цільові програми» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 25, ст. 352.

10. Указ Президента Про фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00/conv>.

11. Ю. М. Сафонов Принципи державної інноваційної політики України // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право), 1(52) 201. С. 81-87.

12. Груба Г. І. Державна політика розвитку інноваційної діяльності в Україні // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління // Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, Київ, 2010.

13. Сімсон О. Інноваційне право як запорука сталого інноваційного розвитку // Теорія і практика інтелектуальної власності. – С. 81- 86.

14. Міжнародний симпозіум з інноваційної політики та законодавства в Європейському союзі та Україні: формування, досвід, напрями наближення // Наука та інновації. 2011. Т. 7. № 5. С. 96-99.

15. Ключові особливості інноваційної політики як основи для розробки заходів з посилення інновацій, що сприятимуть наближенню України до конкурентної економіки знань –порівняння ЄС та України / За ред. Гудрун Румпф, Джоржа Строгілопулоса, Ігора Єгорова. – К.: Фенікс. – 2011. – 100 с.

16. Бондар О.В. Особливості формування та реалізації державної інноваційної політики в період реформування економіки України та євроінтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://naukainform.kpi.ua/Lists/Istor_nauka_naukoznavstvo/Attachments/22/19-009%20Block.pdf.